

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри
соціальної економіки
Протокол № 1 від 02.09.2024 р.

ПОГОДЖЕНО

Проректор з навчально-методичної роботи

Каріна НЕМАШКАЛО

ЛІДЕРСТВО ТА УПРАВЛІННЯ КОМАНДАМИ

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань	всі
Спеціальність	всі
Освітній рівень	перший (бакалаврський)
Освітня програма	всі

Статус дисципліни	вибіркова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська

Розробники:

д.е.н., професор

Галина НАЗАРОВА

к.е.н., доцент

Вікторія ЛУГОВА

Завідувач кафедри
соціальної економіки

Галина НАЗАРОВА

Харків
2024

ВСТУП

Лідерство та управління командами є важливими чинниками успішного функціонування сучасних організацій, особливо в умовах швидких змін, глобалізації та цифровізації. Ефективний керівник сьогодні – це лідер, здатний формувати високоефективні команди, мотивувати персонал і забезпечувати досягнення стратегічних цілей. У сучасному світі, де інновації та гнучкість є ключовими для виживання компаній, вміння організовувати роботу команд, розвивати лідерські навички та адаптуватися до змін стає критично важливим..

Актуальність вивчення проблематики лідерства та управління командами, впровадження в управлінську діяльність командотворчих методів та заходів сприятиме формуванню позитивного психологічного клімату в колективах, попередженню та швидкому й конструктивному вирішенню складних ситуацій, кращій організації праці; попередженню стресів і професійного вигорання; зростанню задоволення від роботи; вмотивованості праці; зниженню навантаженості роботою; і в підсумку – підвищенню якості трудової діяльності. Здатність до командної роботи дозволить фахівцю розкрити власний трудовий потенціал, значно активізувати міжособистісне спілкування, підвищити особистісну та професійну компетентність. Отже, вивчення теорій і практик лідерства та управління командами є необхідним для формування конкурентоспроможного фахівця

Мета дисципліни "Лідерство та управління командами" полягає у вивченні здобувачами теоретичних засад та набуття практичних навичок лідерства та управління командами, які є необхідними для формування, планування та організації роботи команд; діагностування проблем, вироблення рішень, спрямованих на підвищення ефективності роботи лідера та команди та оцінювання ефективності командної роботи.

Для досягнення мети поставлені такі основні завдання:

дослідження теоретичних аспектів лідерства та управління командами, у тому числі динаміки внутрікомандних процесів та ролі лідера у розвитку командного потенціалу;

засвоєння основних засобів та методів ефективної взаємодії в команді, формування лідерських якостей.

Об'єктом дисципліни є лідерство як соціально-психологічний феномен, а також процеси управління командами в організаціях.

Предметом дисципліни є теоретичні та практичні аспекти лідерства та управління командами, механізми командоутворення, функціонування команд, комунікаційні та мотиваційні процеси, а також роль лідера у вирішенні конфліктів та розвитку команди.

Дисципліна "Лідерство та управління командами" є необхідною для підготовки майбутніх менеджерів, які будуть здатні ефективно організовувати

роботу команди, приймати обґрунтовані управлінські рішення та мотивувати персонал. Вивчення курсу сприяє розвитку лідерських навичок, що є важливими для досягнення високих результатів в умовах конкурентного середовища та постійних змін.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна визначено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Застосовувати методи діагностики, формування та розвитку лідерської компетентності	Здатність визначати проблеми здійснення лідерства в сучасному суспільстві через призму теорій лідерства, здійснювати обґрунтований вибір методів діагностики лідерства
	Здатність здійснювати обґрунтований вибір методів розвитку лідерства; здійснювати управління розвитком власної лідерської компетентності
Ефективно працювати як індивідуально, так і у складі міждисциплінарної команди фахівців	Здатність працювати в команді, свідомо обирати командну роль та взаємодіяти з носіями інших командних ролей для ефективного досягнення цілей
	Здатність забезпечувати ефективну комунікацію в команді, виявляти конфліктні ситуації та управляти конфліктами

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти лідерства та управління командами

Тема 1. Актуальні проблеми сучасного менеджменту: лідерство та управління командами

1. Лідерство та управління командами як наукова дисципліна. Сутність наукової дисципліни "Лідерство та управління командами". Об'єкт предмет, принципи та завдання

2. Проблеми в управлінні сучасними організаціями. Роль лідерства та управління командами у забезпеченні ефективності діяльності сучасних організацій. Ризики та можливості для команд, що працюють в умовах глобалізації та цифровізації. Управління командами в умовах нестабільності.

3. Основні виклики для лідерів та команд в сучасних умовах. Проблеми управління командами в умовах сучасного динамічного середовища. Зростаюча важливість гнучкості лідерства та адаптивних методів управління.

Тема 2. Лідерство як груповий процес. Теорії лідерства

1. Лідер як член команди та його роль в процесі командоутворення. Сутність понять «лідер» та «лідерство». Особистість лідера. Головні якості для виконання обов'язків у команді.

2. Типи лідерів та лідерства. Типологія лідерства. Типи лідерів.

3. Сучасні підходи до лідерства. Теорія Альфа-лідерства. Модель 4-Е Дж.Уелча. Модель емоційного інтелекту Д. Гоулмана. Теорія внутрішнього стимулювання лідерства К. Кешмана Теорія двигуна лідерства Н. Тічі. Теорія опосередкованого лідерства Р. Фішера та А. Шарпа. Теорія пов'язуючого лідерства Дж. Ліпман-Блюмена. Теорія лідерства через управління парадоксами Ф. Тропенаарса і Ч. Хемпден-Тернера. Концепція «трубопроводу лідерства». Ідея розподіленого лідерства Д. Бредфорда і А. Коена.

4. Лідер як модератор командної роботи. Роль лідера у створенні ефективного і продуктивного середовища для співпраці всередині команди. Основні функції лідера-модератора командної роботи

Тема 3. Команда, основні функції та принципи командної роботи

1. Команда, її ознаки та функції. Сучасне поняття групи та команди. Сутність командної форми організації робіт. Ознаки команди. Основні функції команди: координація, комунікація, співпраця. Класифікація команд.

2. Переваги та недоліки командної форми організації праці. Переваги організації командної роботи. Обмеження (недоліки) командної роботи.

3. Ролі в команді: розподіл та взаємодія між членами команди. Ролі у команді та їх значення для досягнення цілей. Рольові моделі Р.М.Белбіна

Тема 4. Життєвий цикл команди: динаміка внутрікомандних процесів та стратегії діяльності лідера на його стадіях.

1. Основи командоутворення. Технологія створення команди. Принципи роботи команди. Вимоги до членів команди. Методи відбору співробітників у команду. «Протипоказання» роботи в команді.

2. Динаміка розвитку команди. Етап становлення. Етап успішного розвитку. Пошук. Розпад (альтернатива). Зростання (альтернатива).

3. Особливості індивідуального розвитку членів команди. Рівень адаптації до змін в умовах роботи та життя. Мотивація.

4. Роль лідера на кожній стадії розвитку команди. Управління взаєминами в команді на різних етапах. Визначення цілей та очікувань від кожної стадії циклу. Вплив лідера.

Тема 5. Психологічні засади створення команд: психологічна сумісність особистостей різних типів.

1. Сумісність членів команди. Рівні сумісності членів команди. Соціальна сумісність. Психологічна сумісність. Психофізіологічна сумісність.

2. Теорія психологічної сумісності: типологія особистостей та їх взаємодія в команді. Основні аспекти психологічної сумісності. Типи особистості у психології. Типологія особистостей у соціоніці.

3. Методи підвищення психологічної сумісності в команді. Підбір членів команди з урахуванням особистісних характеристик та потреб. Психологічна підтримка та вирішення проблем сумісності.

Тема 6. Розвиток командного потенціалу.

1. Мотивація командної роботи. Співвідношення індивідуальної та групової мотивації в команді. Вплив спільних цілей на формування групової мотивації та згуртованості. Стратегії підтримки індивідуальної мотивації без шкоди командній роботі. Переваги та ризики матеріальної мотивації в команді. Позитивний вплив нематеріальних стимулів на формування довіри та взаємної підтримки.

2. Технологія створення команди. Визначення усвідомлених і неусвідомлених цілей членів команди. Вплив узгодженості індивідуальних і командних цілей на результативність. Підбір кандидатів в команду на основі їхніх компетенцій та особистісних якостей.

3. Розвиток командної взаємодії. Згуртованість колективу. Фактори, що впливають на згуртованість команди. Методи підвищення згуртованості. Роль довіри у формуванні здорових міжособистісних відносин і відкритої комунікації.

Змістовий модуль 2. Чинники ефективного управління командами.

Тема 7. Комунікації в процесах управління командами. Комунікативна компетентність лідера. Лідерська етика.

1. Комунікації у команді. Види комунікацій. Правила комунікації. Зовнішні та внутрішні бар'єри у комунікації. Групові комунікації. Навички міжособистісної комунікації в командній роботі.

2. Маніпуляції в спілкуванні. Технології психологічного впливу. Прийоми взаємодії зі "складними" людьми.

3. Комунікативна компетентність лідера. Навички активного слухання, ефективного повідомлення. Техніки та правила конструктивного зворотного зв'язку. Зворотній зв'язок за підсумками взаємодії.

4. Етичні принципи лідерства. Лідерська етика. Основні принципи етичного лідерства. Вплив етики на довіру та мотивацію команди. Виклики для лідерів у дотриманні етичних норм

Тема 8. Управління конфліктами в процесі командоутворення, роль лідера у вирішенні конфліктів

1. Конфлікт як форма міжособистісних стосунків. Конфлікти як прояв суперечностей та джерело розвитку. Етапи та рівні конфлікту.

2. Конфлікти у команді та управління ними. Особливості конфліктів у команді. Управління конфліктами.

3. Роль лідера у конфліктних ситуаціях: техніки вирішення конфліктів. Основні ролі лідера у конфліктних ситуаціях. Стратегії поведінки у конфліктній ситуації. Техніки вирішення конфліктів.

4. Вплив конфліктів на ефективність команди та способи їх мінімізації. Конфлікт як джерело розвитку команди: позитивні аспекти. Вплив конструктивного вирішення конфліктів на командну роботу

Тема 9. Значення культури у формуванні та розвитку команди. Лідер як соціальний архітектор.

1. Корпоративна культура: її сутність та складові. Поняття корпоративної культури. Складові корпоративної культури. Типи корпоративної культури. Новітні тенденції у формуванні культури.

2. Роль корпоративної культури у формуванні командного духу. Вплив цінностей і норм на командну атмосферу. Корпоративна культура як фактор згуртованості. Формування почуття єдності та причетності.

3. Лідер як соціальний архітектор. Формування та підтримка командних цінностей. Створення та підтримка норм поведінки. Роль лідера у розвитку корпоративної ідентичності та мотивації.

4. Методи створення позитивної корпоративної культури. Заохочення досягнень і позитивної поведінки. Проведення командних заходів для зміцнення зв'язків. Розвиток і впровадження програм навчання та розвитку.

Тема 10. Оцінювання ефективності роботи лідера та команди

1. Критерії оцінки ефективності команди. Основні якісні та кількісні показники ефективності. Вплив мотивації та залученості на результативність. Важливість показників, що свідчать про згуртованість команди.

2. Методи оцінки ефективності лідерства. Оцінка компетентності лідера та зв'язок з результатами роботи команди. Вплив стилю лідерства на довіру та ефективність команди.

3. Інструменти контролю та оцінки командних досягнень. Сучасні метрики продуктивності (KPI та OKR) Регулярна звітність і аналіз результатів для контролю прогресу. Аудит та оцінка процесів для виявлення зон вдосконалення.

4. Роль оцінювання в підвищенні ефективності команди. Зворотний зв'язок як засіб розвитку команди. Оцінка сильних і слабких сторін для розподілу завдань. Мотивація та визнання досягнень як фактор підвищення продуктивності.

Перелік практичних (семінарських) та / або лабораторних занять / завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

Перелік практичних (семінарських) та / або лабораторних занять / завдань

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1. Завдання 1.	1. Дискусія: Переваги та обмеження роботи у команді. Ризики та можливості для команд, що працюють в умовах глобалізації та цифровізації. 2. Практичне завдання: Візуалізація понятійного базису дисципліни.
Тема 2. Завдання 2.	1. Робота в групах : створення профілю ідеального лідера для команди. 2. Презентація: Сучасні теорії лідерства та їх застосування в управлінні командами
Тема 3. Завдання 3.	1. Практичне завдання: Визначення командної ролі в процесі групової діяльності (тест Р. Белбіна "Групові ролі"), аналіз ролі в груповій взаємодії. 2. Ділова гра: Розподіл командних ролей. 3. Дискусія: Роль особистості лідера у забезпеченні ефективності команди
Тема 4. Завдання 4.	1. Робота в групах: обґрунтування вимог до членів команди. 2. Практичне завдання: Аналіз особливостей розвитку команди на різних етапах та обґрунтування ролі лідера на кожному з них. 3. Аналіз кейсів
Тема 5. Завдання 5.	1. Практичне завдання: Сумісність членів команди. 2. Практичне завдання: Дослідження ціннісно-орієнтаційної єдності команди. 3. Дискусія: Психологічна підтримка та вирішення проблем сумісності. 4. Аналіз кейсів
Тема 6. Завдання 6.	1. Дискусія: Переваги та ризики матеріальної та нематеріальної мотивації в команді. 2. Практичне завдання: Розробка командного заходу для покращення згуртованості та довіри між учасниками.
Тема 7. Завдання 7.	1. Дискусія: Роль вербальних і невербальних засобів у забезпеченні ефективної комунікації у команді. 2. Ділова гра з презентацією: Етичний кодекс для лідера команди
Тема 8. Завдання 8.	1. Практичне завдання: Аналіз конфлікту та стратегії поведінки у конфліктній ситуації. 2. Практичне завдання: Конфлікт як джерело розвитку команди: позитивні аспекти. 3 Аналіз кейсів
Тема 9. Завдання 9.	1. Практичне завдання: Розроблення командних правил і стандартів поведінки. 2. Практичне заняття: Аналіз корпоративних кодексів компаній. 3. Презентація: Програма заходів для зміцнення корпоративної культури
Тема 10. Завдання 10.	1. Робота в малих групах: Розроблення ключових показників (KPI) для оцінки ефективності роботи команди, враховуючи особливості її завдань. 2. Аналіз кейсів

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3

Таблиця 3

Перелік самостійної роботи

Назва теми та / або завдання	Зміст
Тема 1 - 10	Вивчення лекційного матеріалу
Тема 1 - 10	Підготовка до практичних занять
Тема 2, 7, 9	Підготовка презентації
Тема 6	Підготовка есе
Тема 5, 10	Підготовка до контрольних робіт

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та / або лабораторних занять та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Словесні (лекція (Тема 1, 2, 5, 7, 9), проблемна лекція (Тема 3, 6, 8), лекція-діалог (Тема 4, 10)).

Наочні (демонстрація (Тема 1-10)).

Практичні (практична робота (Тема 1 - 10), дискусія (Тема 1, 3, 5, 6, 7), ділові ігри (Тема 3, 7)).

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

Поточний контроль здійснюється під час проведення лекційних, практичних, лабораторних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

Підсумковий контроль включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

Семестровий контроль проводиться у формах семестрового екзамену (іспиту), диференційованого заліку або заліку. Складання семестрового екзамену (іспиту) здійснюється під час екзаменаційної сесії.

Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається:

– для дисциплін з формою семестрового контролю залік – сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю.

Під час викладання навчальної дисципліни використовуються наступні контрольні заходи: індивідуальні навчально-дослідні завдання (53 балів), ділова гра (12 балів), есе (10 балів), творча робота (5 балів), письмова контрольна робота (20 балів).

Семестровий контроль: Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Таранюк К. В., Кобушко Я. В. Лідерство та команда в публічному управлінні. Суми : Сумський державний університет, 2020. 175 с.

2. Лідерство та комунікації в організації : навчальний посібник / упорядн. Н. Я. Михаліцька, М. Р. Яцик. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 512 с.

3. Лугова В.М., Голубєв С. М. Основи самоменеджменту та лідерства : навч. посібн. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 219 с. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/21464>

4. Психологія тимбілдингу: навч. посіб. / за заг. ред. О.Г. Романовського, С.В. Калашникової. Харків : Друкарня Мадрид, 2017. 92 с.

Додаткова

4. Беляєва С.С. Концептуальні основи організації тимбілдингу як інструменту сприяння комунікативним зв'язкам у колективі. *Молодий вчений*. 2019. №1(65). С.417-422.

5. Нестуля О. О., Нестуля С. І., Кононец Н. В. Основи лідерства: електронний посібник. Полтава : ПУЕТ, 2020. 232 с

6. Ярмолюк Л.І., Хлуп'янець Д.І., Яблонська І.В. Тімбілдинг як один із ефективних методів управління персоналом. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип.3(20). С.152-156.

7. Crowley D. Smart Teams: How to Work Better Together. USA : Wiley, 2018. 208 p.

8. Dyer G., Dyer J. Beyond Team Building: How to Build High Performing Teams and the Culture to Support Them. 1st ed. 2019. С. 256.

9. Grosse A., Loftesness D. Scaling Teams: Strategies for Building Successful Teams and Organizations. USA : O'Reilly, 2017. 274 p.

Інформаційні ресурси

10. Євтушенко Г.І., Філоненко С.М. Сутність команди проекту та особливості її управління. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України : електронне наукове видання*. 2019. № 2. С.67-81. Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/Znpnudps/index.html>.
11. Лугова В. М., Лебединська О. С., Чуркін А. О. Формування системи винагородження як складової механізму мотивації персоналу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 49. Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/29477>
12. Тімблдінг: як створити команду мрії. URL: <https://www.vinnitsa.info/news/timbildinh-yak-stvoryty-komandu-mriyi.html>.
13. Управління командами і лідерство [Електронний ресурс] : опорний конспект лекцій. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. Режим доступу : <http://library.wunu.edu.ua/index.php/uk/nmkd/4093-upravlinnia-komandamy-i-liderstvo>
14. Team Building Games, Training, Ideas and Tips. <https://www.businessballs.com/team-management/team-building-games-training-ideas-and-tips/London>
15. What Is Team Building? URL: <https://www.thebalancecareers.com/what-is-team-building-1918270>.